

56-60; Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, *Guide des lieux de pelerinage* (trc. J. Sourdel-Thomine), Damas 1957, s. 41, 142, 220; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, I, 93; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XI, 512-513; *Genesis Rabbah* (ed. J. Neusner), Atlanta 1985, I, 8, 279-280; II, 31-32, 41-42; W. Gesenius, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (trc. E. Robinson, ed. Fr. Brown v.d.ğr.), Oxford, ts. (Clarendon Press), s. 1028; W. Bacher – M. Seligsohn, "Shem", *JE*, XI, 261; B. Joel, "Sâm", *JA*, X, 139; A. Rippin, "Sâm", *EJ²* (İng.), VIII, 1007; L. Hicks, "Shem", *IDB*, IV, 321; Nahum M. Sarna, "Shem", *EJd.*, XIV, 1368; Moses Aberbach, "Shem", a.e., XIV, 1369.



İSMAİL TAŞPINAR

SÂM MİRZA

(سام میرزا)

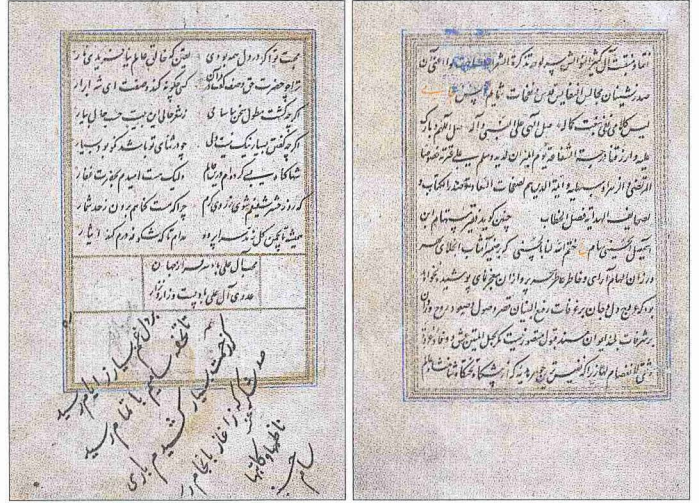
(ö. 974/1566-67)

Şair ve tezkire sahibi
İrânî şehzade.

923'te (1517) Merâğa'da doğdu. Şah İsmâ'il'in üçüncü oğludur. Beş yaşından itibaren çocukluk ve gençlik yıllarının büyük bir kısmını lala olarak refakatine verilen kızılbaş emîrlerinin vesayetinde Herat'ta Horasan valiliğinde geçirdi. 1544'te ağabeyi Şah Tahmasb'a baş kaldırdı ve çıkarıldığı karışıklık ancak on dört ay sonra şahın bizzat Herat'a gitmesiyle bastırılabilirdi. Onu affeden Tahmasb kendisini yanına götürerek sarayda görevlendirdiye de yeniden bazı tertiplere karışması üzerine 969 (1561-62) yılında 974 (1566-67) depreminde öleceği Kahkaha Kalesi'nde zindana attırdı.

Şiirlerinde "Sâmî" mahlasını kullanan Sâm Mirza, *Tuhfe-yi Sâmî* adını taşıyan tezkiresiyle ünlüdür. Kuvvetli bir ihtimalle 957-968 (1550-1561) yılları arasında yazılan eser, X. (XVI.) yüzyılın ilk yarısında yazılmış Farsça ve Türkçe şiir söyleyen 714 şairin hayat hikâyesini ve şiirlerinden bazı örnekleri ihtiva eder. *Tuhfe-yi Sâmî*, bir mukaddime ile yedi bölümden oluşur. Birinci bölüm Şah İsmâ'il ile dönemin diğer önemli han ve sultanlarına ayrılmıştır; burada hânedanın düşmanlarına da yer verildiği görülür. Ancak Özbek ve Osmanlı hânedanlarına mensup şairler hakkında bazan tarafgir ifadelerin kullanılmış olduğu dikkat çeker. İkinci bölüm seyyidler ve âlimlerle önde gelen Şîî şahsiyetlere, üçüncü bölüm vezirlerle diğer devlet adamlarına, dördüncü bölüm âlimlerle bazan şiir söyleyen ünlü kişilere, beşinci bölüm mahlaslarıyla tanınmış şairlere, altıncı bölüm Türkçe yazan şairlere ve yedinci bölüm daha çok aşk şiirleri söyleyen halk şairleri-

Sâm Mirza'nın
Tuhfe-i Sâmî
adlı eserinden
iki sayfa
(Süleymaniye Ktp.,
Hekimoğlu
Ali Paşa,
nr. 718,
vr. 2^a, 214^a)



ne ayrılmıştır. Kitap Hz. Ali için söylenmiş bir methiye ile sona erer. *Tuhfe-i Sâmî*, o dönem Türk şairleri hakkında bilgi içeren tek kaynak sayılabilir. Türk şairlerine ayrılmış olan altıncı bölümün dışındaki bölümlerde de bazı şairlerin Türkçe şiir söylediği belirtilerek şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Sâm Mirza kitabını Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-nefâis*'inden etkilenecek şekilde yazmış, ancak onun Horasanlı şairler üzerinde yoğunlaşmasına karşılık kendisi Safevî dönemine ait daha geniş bir coğrafyayı esas almıştır. Ayrıca Ali Şîr Nevâî'den farklı olarak şairler hakkındaki bilgileri kişisel ilişkilerine dayalı kaynaklardan sağlamıştır. Bu bakımdan Devletşah'ın *Tezkiretü's-şu'arâ*' adlı eserinin bir zeyli mahiyetindedir. Eserde kişiler önemlerine göre farklı hacimlerde yer almıştır. Tezkirenin ifade tarzı genelde mecaz ağırlıklıdır; bilhassa ölüm üzerine yaptığı hayal gücüne dayalı benzetmeler dikkat çeker. Kendisinden önceki Timurlu dönemi tezkire yazarlarında görülen muamma oyunları onda yoktur. Kitabın tamamında ve özellikle yedinci bölümde edebî tenkitler bulunmakla birlikte biyografileri verilen şairler hakkında kesin hükümlerden kaçınıldığı ve yorumun okuyucuya bırakıldığı söylenebilir. Tezkirenin en önemli yanı, adlarını başka kaynaklarda rastlanmayan şairlerin ve eserlerinin unutulmaktan kurtarılmış olmasıdır.

Dünya kütüphanelerinde çok sayıda nüshası bulunan *Tuhfe-i Sâmî*'nin ilk defa yalnız beşinci bölümü dört yazması esas alınıp Mevlîvî İkbâl Hasan tarafından yayımlanmış (*The Tuhfe-i Sam [section v] of Sam Mirza Safawi*, Patna 1312/1934), daha sonra Vahid Destgirdî bu neşirden habersiz olarak sadece tek yazmaya dayanıp

tamamını yayımlamıştır (*Tuhfe-i Sâmî*, Tahran 1314 hş.). Rükneddin Hümâyûn Ferruh eserin tamamını tenkitli metin şeklinde geniş bir girişle birlikte neşretmiştir (*Tezkire-i Tuhfe-i Sâmî*, Tahran 1345 hş.). Bu yayında Farsça beyitler nesir halinde tercüme edilmiş, Türkçeler ise alt alta sıralanarak ve müstensihlerin Türkçe bilmemesinden kaynaklanan yazım yanlışlıklarıyla verilmiştir. Tezkirenin Türkçe yazan şairlere ayrılmış altıncı bölümü Adnan Karaismailoğlu tarafından tercüme edilerek yayımlanmıştır (bk. bibl.). Sâm Mirza'nın tezkiresi dışında yaklaşık 6000 beyitlik bir divanı bulunduğu söylenmekte (M. Ali Terbiyet, s. 172), bazı şiirleri kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâm Mirza, *Tuhfe-i Sâmî* (nşr. Vahid Destgirdî), Tahran 1314 hş.; Hândmîr, *Ĥabîbü's-siyer*, IV, 83, 100, 104; Lutf Ali Beg, *Âteşkede-i Âzer* (nşr. Ca'fer Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 15; Rîzâ Kulu Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâhâ* (nşr. Müzâhîr Musaffâ), Tahran 1382 hş., I/1, s. 127; Browne, *Persian Literature*, s. 459, 507, 514; Storey, *Persian Literature*, s. 797-800; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-i Âzerbâycân*, Tahran 1314 hş., s. 172-174; Rypka, *HLL*, s. 293, 453; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârsî*, Tahran 1348 hş., I, 155-157; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1659-1663; S. de Sacy, "Le présent sublime ou histoire des poètes de Sâm-mirza", *Notices et extraits*, IV, Paris 1798, s. 273-308; M. Fuat Köprülü, "Sâm Mirzâ ve Tezkiresi", *HM*, II (1927), s. 2-3; M. Şafî, "İqtisâbât Tuhfah-i Sâmî Râjî" Bah Hunarwarân, *Oriental College Magazine*, X/2, Lahore 1934, s. 73-128; M. I. Kazî, "Sâm Mirza and his Tuhfa-i Sâmî", *Indo-Iranica*, XIII/2, Calcutta 1960, s. 69-89; Adnan Karaismailoğlu, "Türk Edebiyatı Kaynaklarından 'Tuhfe-i Sâmî' ve Altıncı Bölümün Tercümesi", *TDA*, sy. 57 (1988), s. 178-186; Süsen Ferhengî, "Tuhfe-i Sâmî", *Dâniş-nâme-i Cihân-i İslâm*, VI, Tahran 1380/2002, s. 671; Tahsin Yazıcı, "Sâm Mirza", *JA*, X, 139; B. Reinert, "Sâm Mirzâ", *EJ²* (İng.), VIII, 1012-1014.



GÜLŞEN SEYHAN ALIŞIK